

فصل 1

تعریف ماده: هر چیزی در اطراف ما که دارای جرم است و *فضا* اشغال میکند

► ماده خالص: فقط از 1 نوع ماده تشکیل شده

- عنصر: از 1 نوع اتم تشکیل شده. ساده ترین نوع ماده است.
- عنصر اتمی (فلزها): مس Cu، آهن Fe، نقره Ag، طلا Au، هلیوم He
- عنصر مولکولی (نافلزها): اکسیژن O₂، نیتروژن N₂، گوگرد S₈، هیدروژن H₂
- ترکیب: از 2 یا چند نوع اتم تشکیل شده. مثال: نمک خوراکی NaCl، آب مقطر H₂O، شکر C₆H₁₂O₆، کربن دی اکسید CO₂، آمونیاک NH₃

► ماده مخلوط (ناخالص): از 2 یا چند ماده تشکیل شده

- همگن (محلول): ذره های مواد تشکیل دهنده به طور یکنواخت در هم پراکنده اند. مثال: سکه، آب نمک، هوا
- ناهمگن: اجزای تشکیل دهنده از هم قابل تشخیص اند. مثال: سالاد، آجیل، آب و نفت، آب و نشاسته، آب و روغن

انواع مخلوط ها:

- جامد در مایع حل نشدنی: خاک شیر، گچ در آب، نشاسته در آب
- جامد در جامد: آجیل، سالاد، موزاییک، خاک، یاقوت، فیروزه
- جامد در گاز: غبار در هوا، هوای برفی
- مایع در مایع حل نشدنی: روغن در آب، نفت خام در آب دریا، شیر
- مایع در جامد: ژل موی سر، ژله

- مایع در گاز: باران در هوا، مه در هوا
- گاز در مایع: حباب هوا در آب آکواریوم
- گاز در جامد: سنگ پا، یونولیت
- گاز در گاز: روغن تبخیر شده در هوای آشپزخانه

***ویژگی مخلوط ها: اجزای تشکیل دهنده ی آن خواص اولیه ی خود را حفظ می کنند. مثال: آب

نمک

مخلوط ممکن است همگن یا ناهمگن باشد.

نکته: هر محلولی مخلوط است ولی هر مخلوطی محلول نیست.

► سوسپانسیون (تعلیقه): ذرات جامد به صورت معلق در آب پراکنده اند. مثل آنتی بیوتیک ها، شربت معده، دوغ، آب لیمو، شربت خاک شیر، شیر کاکائو

***اندازه ی ذره های جامد معلق در سوسپانسیون ها، از اندازه ی ذره های تشکیل دهنده ی محلول ها بزرگترند.

► ناخالصی: مواد همراه یک ماده ی خالص که باعث کاهش خلوص آن ماده ی خالص می شود. در مواقعی کاربردی مثل آلیاژ طلا که به طلای 24 عیار، نقره و مس اضافه می کنند.

► کلویدها: مخلوط ناهمگن / برخلاف محلول ها، ظاهری کدر یا مات دارند

► امولسیون: کلویید مایع در مایع / ذرات مایع به صورت معلق در آب پراکنده اند. مثل روغن در آب، شیر،

کره، سس مایونز

تفاوت مخلوط های همگن و ناهمگن

► مخلوط همگن (محلول)

- اجزا یکنواخت پخش شده اند
- شفاف (مایع و گاز)
- اجزا قابل تشخیص نیست
- نور به راحتی عبور می کند (مسیر عبور نور از میان آنها قابل دیدن نیست)
- ذره های سازنده ی آن با گذشت زمان ته نشین نمی شوند (پایدار هستند)
- ذره های سازنده ی آن از صافی عبور می کنند.

► مخلوط ناهمگن

- اجزا غیر یکنواخت پخش شده اند
- کدر
- اجزا قابل تشخیص است
- مسیر نور در برخی از آنها دیده می شود
- اجزای آن را می توان با روش های فیزیکی از یکدیگر جدا نمود.

اجزای تشکیل دهنده ی محلول

- حل شونده: در حلال حل می شود. ماده ای که در هنگام تشکیل محلول، تغییر حالت دهد.
- حلال: ماده ای که حل شونده را در خود حل میکند و معمولا درصد بیشتری از محلول است.

مثال: آب نمک

- محلول آبی: محلول هایی که حلال آن ها آب است. مثل: آب قند، سرکه، الکل طبی یا صنعتی
- محلول غیرآبی: محلول حاصل از حلال های آلی. حلال های آلی مثل: استون، اتانول و تینر (هگزان)

*** آب مهم ترین حلال شناخته شده است.

*** اتانول پس از آب، مهم ترین حلال صنعتی است.

نکته: یک محلول می تواند بیش از دو جزء داشته باشد. مثل آب دریا که شامل آب (حلال) و نمک و یون ها (چندین حل شونده)

نکته: برای تهیه ی محلول می توان نسبت های مختلفی از حل شونده و حلال را با هم مخلوط کرد.

نکته: اگر درصد حلال و حل شونده یکی باشد، ماده ی معروف تر حلال است.

***هرچه ماده ی حل شونده بیشتر = رنگ محلول تیره تر

مثال: کات کیود (CuSO_4 مس) (اسولفات) در آب

حالت فیزیکی محلول ها می تواند متفاوت باشد

• مایع:

▶ جامد در مایع: نمک در آب (آب دریا)، چای شیرین، شکر در آب، قیر در نفت

▶ مایع در مایع: گلاب در آب، الکل در آب

▶ گاز در مایع: نوشابه، اکسیژن در آب

• جامد:

▶ جامد در جامد: آلیاژ برنج - برنز - سکه طلا (طلا، مس و روی) - آلیاژ فولاد (آهن و کربن)

▶ مایع در جامد: جیوه در نقره

▶ گاز در جامد: گاز هیدروژن در نیکل

• گاز:

▶ جامد در گاز: بخار نفتالین در هوا

▶ مایع در گاز: رطوبت در هوا

▶ گاز در گاز: هوای پاک، کپسول هوا (اکسیژن در هلیوم)

انحلال پذیری در آب

مفهوم انحلال پذیری

بیشترین مقدار ماده‌ی است که در یک دمای معین می‌تواند در 100 گرم آب حل شود این مقدار را برحسب گرم جسم حل شونده در 100 گرم آب بیان می‌کنند

برای مثال

انحلال پذیری سدیم کلرید در 20 درجه‌ی سانتیگراد برابر 38 گرم در 100 گرم آب است

یعنی

در این دما، حداکثر می‌توانیم 38 گرم سدیم کلرید را در 100 گرم آب حل نموده و 138 گرم محلول به دست آورد

نکته

در شیمی، صفر درجه‌ی سانتیگراد را دمای استاندارد و 25 درجه‌ی سانتیگراد را دمای اتاق می‌نامند

چه مقدار حل شونده را می‌توان در آب حل کرد؟

▶ نا محلول در آب: انحلال پذیری ماده‌ی در 100 گرم آب، کمتر از 0.01 گرم باشد. مثل آهک

▶ کم محلول در آب: انحلال پذیری ماده‌ی در 100 گرم آب، بین 0.01 تا 1 گرم باشد. مثل گچ

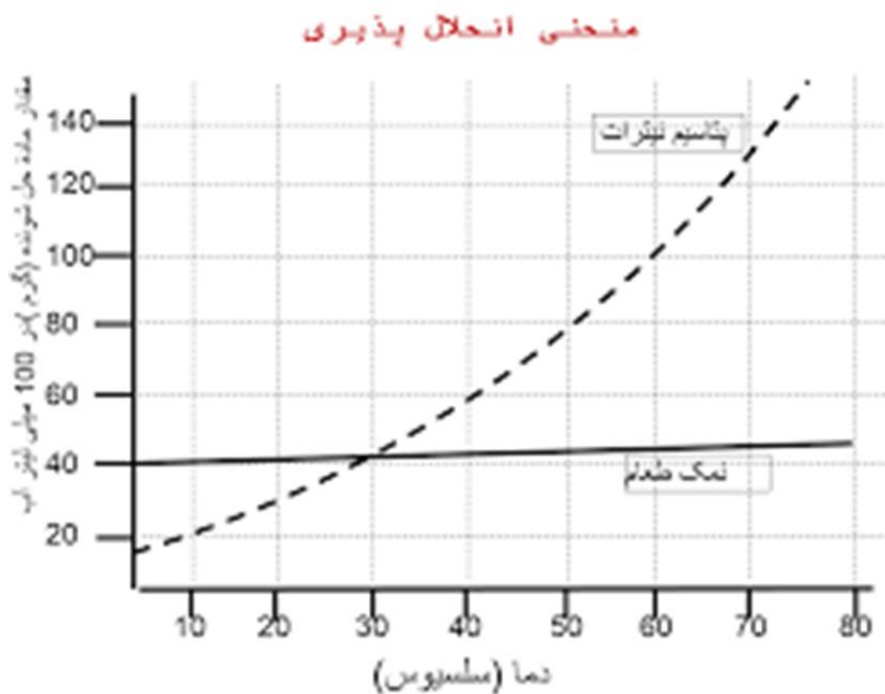
▶ محلول در آب: انحلال پذیری ماده‌ی در 100 گرم آب، بیش از 1 گرم باشد. مثل اتانول، شکر، نمک

▶ محلول سیر نشده: در یک دمای معین می‌تواند مقدار بیشتری حل شونده را در خود حل کند.

▶ محلول سیر شده (اشباع شده): در یک دمای معین نمی‌تواند مقدار بیشتری حل شونده را در خود حل کند.

▶ محلول فرا سیر شده (فوق اشباع): در یک دمای معین، مقدار ماده‌ی حل شونده‌ی موجود در آن بیشتر از محلول سیر شده است.

*** روغن‌های مایع مانند روغن زیتون از روغن‌های جامد برای تغذیه مناسب‌تر و برای قلب و عروق ضرر کمتری دارند.

عوامل مؤثر در حل شدن مواد

1. مواد جامد:

- ▶ جنس و نوع حل شونده و حلال: انحلال پذیری نمک در آب بیشتر از نمک در الکل است. انحلال پذیری پتاسیم نترات KNO_3 در آب حدود 2 برابر انحلال پذیری نمک در آب است.
- ▶ دما: اغلب تأثیر مستقیم
- ▶ افزایش سطح تماس: حل شونده ریزتر=حل شدن سریعتر
- ▶ هم زدن: افزایش سطح برخورد حلال و حل شونده=انحلال بهتر

2. گازها:

- نوع گاز: انحلال پذیری گاز آمونیاک، تقریباً 12000 برابر انحلال پذیری گاز اکسیژن در آب است.
- دما: رابطه ی عکس. ماهی در آب سرد اکسیژن بیشتری دریافت میکند، یا آب گرم؟
- فشار: رابطه ی مستقیم. مثال نوشابه

*** با افزایش دمای آب، مواد جامد و مایع بیشتری در آن حل می شود ولی مواد گازی کمتری در آب حل می شود.

مخلوط ها در زندگی

- ▶ روغن های مایع مانند روغن زیتون، ذرت، آفتابگردان، کانولا و... دارای اسیدهای چرب غیر اشباع هستند و دمای ذوب پایینی دارند.
- ▶ روغن های جامد دارای اسیدهای چرب اشباع هستند و دمای ذوب بالاتری نسبت به روغن های مایع دارند؛ در رگ ها رسوب میکنند.

اسید و باز

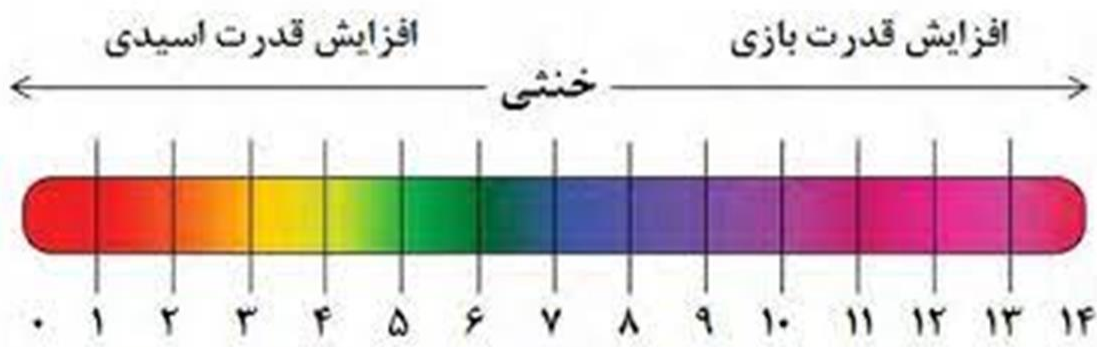
▶ اسیدها: موادی ترش مزه، روی پوست احساس سوزش ایجاد می کنند.

$\text{pH} < 7$ ، مثل سرکه، لیمو و پرتقال

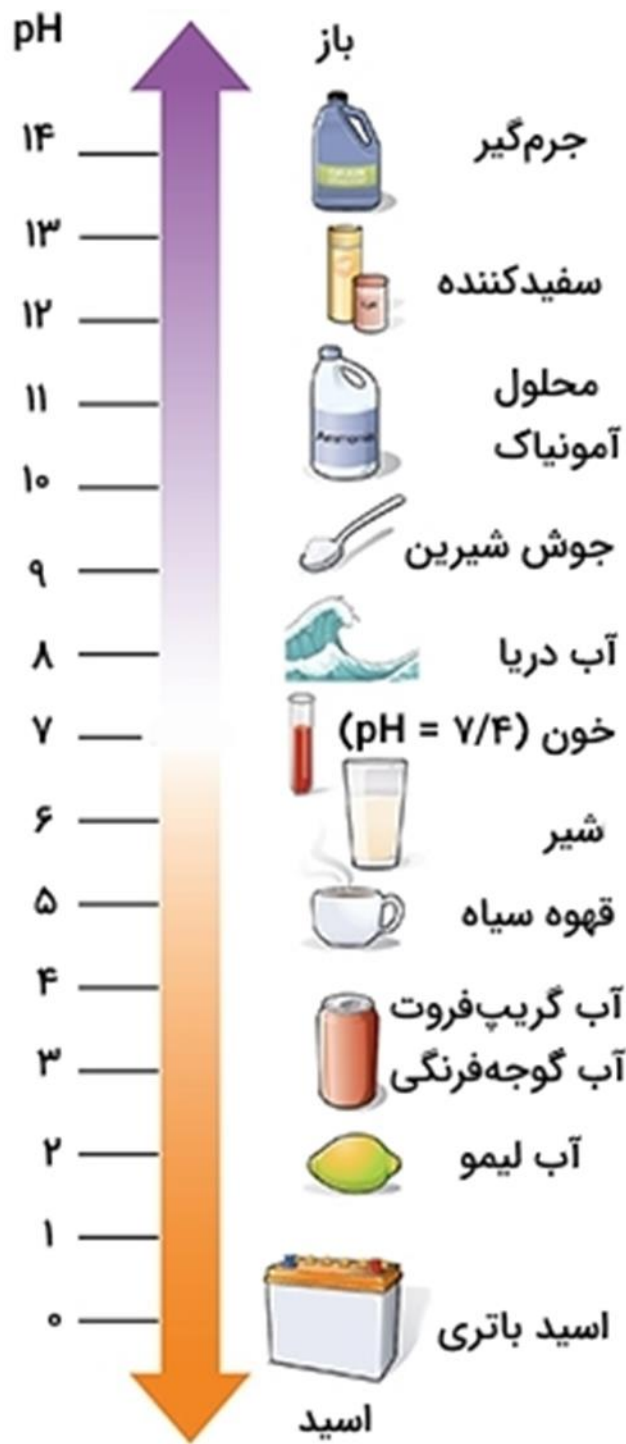
▶ بازها (قلیها): موادی گس و تلخ مزه، روی پوست حالت لیزی و صابون مانند و گاهی سوزش ایجاد می کنند.

$\text{pH} > 7$ ، مثل مایع ظرفشویی و صابون

• کاغذ pH : 1- شناسایی اسیدها 2- میزان اسیدی یا قلیایی بودن

جداسازی اجزای مخلوط

***جداسازی اجزای یک مخلوط هنگامی امکان پذیر است که اجزای سازنده ی مخلوط حداقل در یک ویژگی با هم تفاوت زیادی داشته باشند.

• مهمترین روش های جداسازی:

صاف کردن، سرریز کردن، تبلور و تقطیر

▶ صاف کردن:

- برای جدا کردن اجزای جامد یک مخلوط ناهمگن جامد در جامد یا جامد در مایع
- بر اساس تفاوت اندازه ی ذرات، حداقل یکی از اجزا جامد است.
- انواع صافی: کاغذ صافی، الک، سرند، صافی آبکش، دستگاه دیالیز، دستگاه تصفیه آب، کیسه ی جاروبرقی، فیلتر روغن، فیلتر بنزین و فیلتر هوای خودرو
- مثل صاف کردن چای با چای صاف کن
- دستگاه دیالیز: دیالیز به معنی تجزیه و جدا کردن

*** دستگاه دیالیز نقش کلیه ها را در بدن انسان دارد و مواد دفعی و سمی را از خون جدا می کند.

• دستگاه تصفیه ی آب: بر اساس تفاوت در اندازه ی ذرات

▶ تقطیر:

- به مجموع عمل تبخیر و میعان متوالی، تقطیر گویند.
- بر اساس تفاوت در نقطه ی جوش، برای جداسازی مخلوط چند مایع.
- مثل گرفتن گلاب از گل / جداسازی آب از الکل
- برای جداسازی اجزای مختلف نفت خام، از تقطیر جزء به جزء در برج تقطیر استفاده می شود.

▶ تبلور:

□ برای جداسازی جزء جامد از یک محلول جامد در مایع

□ ابتدا جامد ناخالص را در یک حلال گرم، حل کرده، پس از سرد کردن محلول، آن را صاف می کنند.

ناخالصی ها در فاز مایع می مانند و ترکیب خالص به شکل بلور در می آید.

□ جداسازی نمک از محلول جامد در مایع

▶ تبخیر: بر اساس تفاوت در نقطه ی جوش و پس از آن تبخیر، برای جدا کردن اجزای جامد از یک

محلول. با تبخیر حلال، حل شونده به صورت جامد باقی می ماند. مثل جدا کردن آب از نمک

▶ شناور سازی:

• بر اساس تفاوت چگالی دو جامد نسبت به یک مایع

• جزء سنگین ته نشین و جزء سبک روی آب شناور می ماند.

• جدا کردن برنج از سبوس آن

▶ سرریز کردن

بر اساس تفاوت چگالی دو مایع حل نشدنی یا اجزای جامد با وزن متفاوت

✓ قیف جدا کننده (دکانتور): مثل جدا کردن روغن از آب

✓ دستگاه کمباین (خرمن کوب): جداسازی کاه از گندم / جداسازی دانه ی گندم از ساقه ی آن

با جریان شدید هوا (بوجاری کردن)، بر اساس تفاوت وزن دو ماده ی جامد، کاه سبک و گندم سنگین

✓ دستگاه سانتریفیوژ (گریزانه): جداسازی چربی شیر از شیر / جداسازی سلول های خونی از پلاسما

بر اساس اختلاف چگالی دو ماده ی مخلوط به کمک نیروی گریز از مرکز. جزء سنگین تر در ته ظرف جمع

میشود.